

Çakan, V. (2023). "Tarihte ve Bugün Doğu Türkistan Meselesi ". *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 7 (Özel Sayı-1), 1-6.

Araştırma Makalesi

TARİHTE VE BUGÜN DOĞU TÜRKİSTAN MESELESİ*

East Turkistan Issue in History and Today

Varis ÇAKAN**

Öz

Çin Mançu İmparatorluğu 1878'de Çarlık Rusya'sının da yardımıyla Doğu Türkistan'da Atalık Gazi Yakup Beg'in öncülüğünde kurulan Kaşgariye Devleti'ni yıkarak Doğu Türkistan'ı tekrar işgal ettikten ve bu bölgede sözde "Xinjiang" eyaletini kurduktan sonra Doğu Türkistanlı Türkler işgalci güçlere karşı büyük mücadeleler vererek bölgede 1933 ve 1944 yıllarında iki defa "Doğu Türkistan" ismini taşıyan devlet kurmuşlardır. Ancak bu devletler Çin ve Rus emperyalist güçlerinin kaskacı altında yok edildikten sonra Doğu Türkistan 1949'un Eylül'ünde tekrar Komünist Çin yönetimindeki kırmızı ordu tarafından işgal edildi. Çinliler, son iki buçuk asırdan beri Doğu Türkistan'da aralıklarla devam eden Rus emperyalistlerin de desteği ile aralıklarla devam eden adeta bir soykırım politikası uygulamaktadır. Bu makalede Doğu Türkistan meselesinin tarihî arka perdesi ve günümüzde hala devam eden sorunlar ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Türkistan, Uygurlar, Çin, Türk Dünyası, Şanghay Örgütü.

Abstract

After the Chinese Manchu Empire re-occupied East Turkistan by destroying the Kashgariye State established under the leadership of Atalik Gazi Yakup Beg in East Turkistan in 1878, with the help of Tsarist Russia, and established the so-called "Xinjiang" province in this region, the Turks from East Turkistan were invaders. They fought hard against the powers and established a state named "East Turkistan" twice in the region, in 1933 and 1944. However, after these states were destroyed under the grip of the Chinese and Russian imperialist forces, East Turkistan was occupied again by the red army under the direction of Communist China in September 1949. The Chinese, with the support of the Russian imperialists, who have been continuing intermittently in East Turkistan for the last two and a half centuries, it is literally implementing a policy of genocide. In this article, the historical background of the East Turkistan issue and the problems that still continue today are discussed.

Keywords: East Turkistan, Uyghurs, China, The Turkish World, Shanghai Organization.

* Geliş Tarihi / Received: 24.12.2023, Kabul Tarihi / Accepted: 30.12.2023. <https://doi.org/10.58640/asyar.1409222>

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi ABD, varis.cakan@hbv.edu.tr, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0002-6705-9643>

Giriş

Büyük Türkistan coğrafyası bugün 10.496.076 kilometre karelik alana sahip olup, bu geniş coğrafya Çarlık Rus ve Çin Mançu İmparatorluğu tarafından işgal edildikten sonra Doğu ve Batı Türkistan olarak ikiye bölünmüştür. Çarlık Rusya'sı tarafından işgal edilen bölge Batı Türkistan (Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bugün bu bölgede beş Orta Asya Türk Cumhuriyeti kurulmuştur), 1755'te Çin Mançu İmparatorluğu tarafından işgal edilen diğer kısım ise Doğu Türkistan ismiyle bilinmektedir.

Rus işgalci güçleri Bolşevik İhtilalinden sonra, Batı Türkistan üzerinde sıkı bir kontrol sistemi kurmuştur. İlk olarak, bölgenin aslı adı olan "Türkistan" değiştirilerek "Orta Asya" şeklinde adlandırılmıştır (Hayit, 1995: 64). Rusların böyle yapmaktaki amacı Türkistanlıların sahip olduğu ortak millî bilinci ortadan kaldırmak idi. Rus işgalci güçlerinin Türkistan'da takip ettiği sindirme siyasetinin başta gelen maddeleri ise Türk-İslam kimliğini silmekten ibaret idi. Dolayısıyla Rus işgalci güçleri bir taraftan türlü yaptırımlarla Türkistan'daki Türklerin örf-adet ve kültürlerini yaşamalarına engel olurken diğer taraftan da camiler, mescitler, medreseleri kapatarak halkın dinini yaşamaları ve öğrenmelerini engellemiştir. Bundan başka yine Kırımlılar ve Ahıskalılar gibi bazı bilinçli Türk boylarını yurtlarından topluca uzaklara sürgün etmiştir. Boşalan topraklara ve Türklerin evlerine Rus göçmenleri yerleştirmiştir. Dahası, Türkistan'daki Türk toplulukları arasına nifak tohumları ekerek birbirlerine düşürmüştür. Sovyetler Birliğinin Türkistanlıları asimile etmeye yönelik bir diğer politikası ise Kafkasya ve Türkistan'daki Müslüman Türkler arasında ikinci bir dil geliştirmekten ibarettir. Bu sebepten dolayı, Kafkasya ve Türkistan'daki Türkler kendi aralarında iletişim kurmak için Türkçe yerine Rusçayı kullanmaya başlamış ve hala bunun etkisi devam etmektedir.

Türkistan'ın yaklaşık 1.828.418 kilometrekarelik alanı (Çinlilere göre 1.665.000) ise hala Çin Halk Cumhuriyeti işgali altında bulunan Doğu Türkistan'a aittir. Dünya Türklerinin ana yurdu olarak kabul edilen Doğu Türkistan'a Mançu işgalci yönetimi Kasım 1884'te "Yeni Hudut" ve "Yeni kazanılmış toprak" manalarına gelen sözde "Xinjiang" (Sincan) adını koymuşlardır (Hayit, 1995: 148). Geçmiş zamanlardan 1884'e kadar hiçbir yerli ve yabancı kaynaklarda "Xinjiang" adında bir yere rastlanmaz. Çin Mançu İmparatorluğu 1878'de Çarlık Rusya'sının da yardımıyla Doğu Türkistan'da Atalık Gazi Yakup Beg'in öncülüğünde kurulan Kaşgariye Devleti'ni yıkarak Doğu Türkistan'ı tekrar işgal ettikten ve bu bölgede sözde "Xinjiang" eyaletini kurduktan sonra, Doğu Türkistanlı Türkler işgalci güçlere karşı büyük mücadeleler vermiş; bölgede 1933 ve 1944 yılında iki defa "Doğu Türkistan" ismini taşıyan

devlet kurmuşlardır (Çay, 1987: 783; Forbes, 1990: 198, 320). Ancak bu devletler Çin ve Rus emperyalist güçlerinin kısılacı altında yok edildikten sonra Doğu Türkistan 1949'un Eylül'ünde tekrar Komünist Çin yönetimindeki kızıl ordu tarafından işgal edilmiştir. 1955'te sözde "Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi" kurulmuştur.

Doğu Türkistan Coğrafyası ve Tarihine Kısa Bakış

Bağımsız kaynaklara göre bugün Doğu Türkistan'da 25-30 milyon civarında Uygur yaşamaktadır. Çin'in bölge nüfusu ile ilgili olarak verdiği malumatlara göre (2021) Doğu Türkistan'daki Türklerin toplam 13 milyonluk nüfusunun içinde Uygur Türkleri nüfusun yaklaşık 12 milyonunu kapsamaktadır. Uluslararası kuruluşlar ve yurt dışındaki Uygur teşkilatları, Çinlilerin Uygur Türklerinin nüfusuyla ilgili ileri sürdüğü verilerin gerçek dışı olduğunu belirtmektedir.

Doğu Türkistan Büyük Türkistan'ın doğu parçası olup, Asya kıtasının merkezinde yer almaktadır. Batısında Pakistan, Tacikistan, güneydoğusunda Tibet, Hindistan ve Keşmir, güneybatıda Pakistan, Afganistan, kuzeybatısında Kırgızistan kuzeyinde Kazakistan, kuzeydoğusunda Moğolistan ve doğusunda Çin bulunmaktadır. İklimi coğrafi konumu ve kimliği bakımından da Çin ile bir benzerliği yoktur. M.Ö. 3. Yüzyılda yapımı tamamlanan Çin Seddi aslında Çinliler ile Türkleri coğrafi ve millî kültür bakımından ayıran sınır idi. Her ne kadar Çinliler 19. Yüzyılın ikinci yarısında Doğu Türkistan'ı tamamen işgal ederek halkı Çinlileştirmeye çalışsa da Doğu Türkistan gerek doğal özellikleri gerek etnik özellikler gerekse sosyo-kültürel ve tarih bakımlardan Çinlilerden çok belirgin bir şekilde ayrılmaktadır.

Yerli ve yabancı kaynakların verdiği tarihi malumatlar, arkeolojik bulgular, antropolojik ve filolojik özelliklere göre Doğu Türkistan, Türklerin en eski yurtlarından. Kaynaklardan anlaşıldığına göre Doğu Türkistan'da kurulun ilk devlet Saka Devletidir. Saka Devletinin son hükümdarı Şu, Makedonyalı İskender'in karşısına bugünkü Kırgızistan sınırlarında kalan Çu Vadisinde çıkmış ve onu M.Ö. 326'da bu coğrafyada mağlup etmiştir (Kaşgarlı, 1992: 413-416). Sakalardan sonra M.Ö. 4. Yüzyıldan itibaren Türkistan'ı hâkimiyeti altına alarak birleştiren Hunlar, Doğu Türkistan'ı da içine alan Hun İmparatorluğu'nu kurmuştur. M.S. 216'da Asya'da Hun İmparatorluğu sona erdikten sonra Doğu Türkistan Töles Federasyonunun bir parçası olmuştur. Sonra sırası ile Kankıl (Kao-ch'e guo 487-552), Göktürk (552-744), Uygur (745-780), Karahanlı (840-1212), Çağatay (1225-1348), Moğolistan (Doğu Çağataylılar 1348-1514) Yerkent Seidiye Devleti (1514-1678) tarafından yönetilerek bağımsızlığını sürdürmüştür. Bir Moğol kabilesi olan Cungarlar Doğu Türkistan'ın kuzey ve güneyini istila ederek Yerkent Seidiye devletini yıktıktan sonra Doğu Türkistan'da Cungar Hanlığı'nın hamisinde Hocalar (1678-1755) hâkimiyeti başlamıştır (Atıf, 1998: 135). Hocalar devri ise Doğu Türkistan tarihinde cehaletin ve karanlığın hüküm sürdüğü bir devir olmuştur. Bu devirde Uygurlar siyasi, ekonomi, kültür ve askerî bakımdan iyice zayıflayarak kendini koruyamaz hale gelmiştir. Bunu fırsat bilen Çin Mançu İmparatorluğu 1755'te Doğu Türkistan'a askerî sefer düzenleyip 1757'de Tanrı Dağlarının kuzeyini, 1762'de ise güneyini tamamen işgal ederek sömürmeye başlamıştır. İşgalden sonra Doğu Türkistan'ın her bölgesinde irili ufaklı ayaklanmalar başlatılmış ve mücadele yaklaşık bir asır kadar devam etmiştir. Bu süreçte Nuzigum, Sadır Palvan, Rizvangül gibi nice millî kahramanlar ortaya çıkmıştır. Bir asır kadar devam eden uzun soluklu savaşlar neticesinde 1860'lı yıllarda Manço işgalci güçleri Doğu Türkistan'dan kovulmuştur. Hotan, Yerken, Kaşgar, Kuçar, Korla, Urumçi ve İli bölgelerinde kurulan yerli hakimiyetlerin birleşmesi sonucunda Kaşgar'da Hokand'lı Mehmed Yakup Beg'in liderliğinde Kaşgariye Devleti kurulmuştur (Buğra, 1940: 329). Kaşgariye Devleti (1865-1878) Çarlık Rusya'sı, İngiltere ve Osmanlılar ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Ancak Kaşgariye Devleti'nin Osmanlılar ile ilişkilerini güçlendirmesi ve hatta Osmanlı Halifesi adına para bastırıp hutbe okutması hem Rusları hem de İngilizleri ürkütmüştür. Dolayısıyla Çarlık Rusya İmparatorluğu Çin Mançu işgalci ordusuna maddi destek sağlayarak Kaşgariye Devleti'nin işgal edilmesine destek olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde sıkıntılı günler geçiriyor olması Doğu Türkistan'a olan yardımı imkânsız hale getirmiştir. Sonuçta Kaşgariye Devleti, 1878'de ortadan kaldırılmıştır. 1881'de yapılan İli Anlaşması ile Türkistan Çarlık Rusya İmparatorluğu ve Çin Mançu İmparatorluğu tarafından paylaşılmıştır. Ruslar Batı Türkistan'ı, Çinliler de Doğu Türkistan'ı işgal ederek yerleşmiştir (Hayıt, 1995: 153). Bu anlaşmadan sonra yukarıda belirtildiği gibi Doğu Türkistan, sözde "Xinjiang" adı verilerek Çin idari yöntemine göre yönetilmeye başlamıştır.

Çin'in Doğu Türkistan'ı İşgali ve Doğu Türkistan Politikası

1878'de ikinci defa Çin Mançu İmparatorluğu tarafından işgal edildikten sonra Doğu Türkistanlılar Çin işgalci güçlerine karşı bağımsızlık mücadelelerine devam etmiştir. 1911'de Mançu İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Doğu Türkistan'ın Kumul ve Turfan bölgelerinde işgalcilere karşı ayaklanarak bağımsızlık mücadelesi verilmiştir. Ancak dünyadaki siyasi gelişmeler ve Türkistan siyasetinde yaşanan değişimler Doğu Türkistan'ın bağımsızlık özleminin gerçekleşmesine engel olmuştur. 1931'de yine Kumul, Turfan, Hotan ve Kaşgar bölgelerinde tekrar ayaklanmalar başlamış ve bunun sonucunda 12 Kasım 1933'te Kaşgar'da kurulan Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti Sovyet Rus ordusunun yardımıyla 6 Şubat 1934'te Çin işgalci güçleri tarafından ortadan kaldırılmıştır. İkinci Cihan Harbinin sonlarında Gulca'da patlayan millî ayaklanma sonucunda ikinci defa 12 Kasım 1944'te yine Doğu Türkistan Cumhuriyeti kurulmuştur. Yaklaşık beş yıl Doğu Türkistan'ın kuzeyine hâkim olan söz konusu Cumhuriyet, yine Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği'nin yardımıyla 26 Eylül 1949'da Çin kızıl ordusunun Doğu Türkistan'a tek kurşun bile atmadan girmesi ile yıkılmıştır. Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin millî ordusu dağıtılarak Çin Komünist Partisi yönetimindeki "Halk Kurtuluş Ordusu" (人们解放军)'na eklenmiştir. Yüzbinlerce şehit bedeline kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti Sovyetler Birliği ile Çin'in hilesi neticesinde 20 Ekim 1949'da tekrar "Xinjiang Eyaleti" adıyla Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır (Komisyon, 1989: 616-617).

Çinliler, son iki buçuk asırdan beri Doğu Türkistan'da aralıklarla devam eden Rus emperyalistlerin de desteği ile adeta bir soykırım politikası uygulamaktadır. Bugün Komünist Parti yönetimindeki Çin Halk Cumhuriyeti, soykırım politikalarını daha da ağır bir şekilde uygulayarak Doğu Türkistan'daki Türk kimliğini her geçen yıl daha da ağırlaşan baskı ve tecrit politikalarıyla yeryüzünden silmek istemektedir.

Çin Komünist Partisi yönetimindeki Çin, Uygur Türkleri başta olmak üzere Doğu Türkistan'daki Türk halklarına karşı yaptığı baskı ve zulüm politikasını örtbas etmek için uluslararası arenada Doğu Türkistan'ın Batı Han (M.S. 206- M.S. 24) döneminden beri "Çin'in bir parçası olduğu" propagandasını yapmakta, Doğu Türkistan'daki soy kırma varan politikalarını eleştirenlere Doğu Türkistan meselesinin "Çin'in iç meselesi" olduğunu savunarak cevap vermeye çalışmaktadır. Oysa tarih Doğu Türkistan meselesinin Çin'in iç meselesi olmadığını, Doğu Türkistanlıların egemenlik haklarını geri almak için mücadele etmekte olduğunu ispatlamaktadır. Bunların başında Çinlilerin, diğer milletlerden kendilerine karşı yönelen saldırıları engellemek için inşa ettikleri Çin Seddi gelmektedir. Ayrıca, eski Çin yıllıklarında ve Çin Komünist yönetimi öncesine ait harita ve belgelerde Yeşim Kapısı'nın (Yü-men guan) Doğu Türkistan ile Çin'in sınırı olduğu anlaşılmaktadır. Çin'den Doğu Türkistan'a doğru açılan bu kapının, Çin'in batıdaki en uç noktası olarak kabul edildiğini dile getiren kaynaklardan birisi de 1939 yılında Şanghai'da basılan New China Atlas (Yeni Çin Atlası) adlı bir tarihî haritalar toplamıdır.

Bundan başka doğuda Çin Seddi'nden batıda Hazar Denizi'ne, Kuzeyde Sibiry'a dan güney ve güneybatıda Hindistan, Pakistan ve Tibet sınırlarına kadar olan bölgeye tarih ve coğrafyacılar "Türkistan" (Batılı Oryantalistlere göre Orta Asya) demektedirler. Rus Türkologlardan Biçurin Nakita Yakovleviç, "Hazar Denizi ile Kuh-ı Nur Dağları arasında bir millet yaşar. Bunlar Türkçe konuşurlar ve İslam dinine inanırlar. Bu insanlar kendilerini Türk olarak takdim ederler ve onların ülkesi Türkistan olarak anılır" (Yakovleviç, 2018: 8-10) şeklindeki sözleriyle bu tarihî gerçeğin altını çizmiştir. Çin'in daha bundan 125 yıl önce Doğu Türkistan'a "yeni kazanılan yer" anlamını taşıyan, "Xinjiang (新疆)" ismini vermesi de bunun bariz bir kanıtıdır.

Tarihte Saka, Hun, Göktürk ve Uygur gibi büyük devletlerin kurulduğu ve şanlı medeniyetlerin yaratıldığı Doğu Türkistan'a Talas Savaşından sonra İslamiyet hızlı bir şekilde yayılmaya başlamış, Karahanlıların dördüncü evlat hükümdarı Satuk Buğrahan Döneminde (932-956) İslamiyet'in devlet dini haline gelmesinden sonra İslam dünyasının bir parçası haline gelmiştir (Kafesoğlu, 2001: 306). 932-1130 yılları arası Doğu Türkistan'ın altın devri olarak bilinmektedir. Gelişmiş eğitim kurumları ve medreseleri ile adeta bir ilim irfan merkezi olan Kaşgar'a dünyanın dört bir yanından öğrenciler gelip okumuştur. Kaşgar'daki medreselerden Kaşgarlı Mahmud, Yusuf Has Hacip gibi tarihe yön veren devlet ve bilim adamları yetiştirilmiştir.

Doğu Türkistan topraklarında kurulan Karahanlılar Döneminde Türk-İslam uygarlığının en güzel eserleri ortaya çıkmış ve bu şanlı eserlerle Doğu Türkistanlı Türkler ilim ve kültür alanında insanlığa

büyük hizmet etmişlerdir. Türk tarihinde silinmez izler bırakan Satuk Buğra Han, Yusuf Has Hacı, Kaşgarlı Mahmud, Ahmet Yükneki, Hoca Ahmet Yesevi gibi mümtaz şahsiyetler bu topraklarda yetişmiştir. Ayrıca Hoca Ahmet Yesevi'nin dergahında yetişip eşsiz eserleri ile tanınan çok sayıdaki bilginlerin kökleri de bu topraklara kadar uzanmaktadır. Bütün bunlar Doğu Türkistan'ın Türk-İslam alemi için taşıdığı değeri ortaya koymaktadır. Bugün yine Doğu Türkistan Türkleri, Türk ve İslam aleminin doğudaki kalesini korumak için işgalci Çinlilerle mücadeleye devam etmektedir. Ancak ne yazık ki bugün Türk ve İslam ülkeleri bu son kalede olup bitenlere seyirci kalmakta ve Doğu Türkistanlıları Çin'in her türlü zulüm ve işkence politikaları karşısında yalnız bırakmaktadır. Eğer Türk ve İslam ülkelerindeki bu duyarsızlık ve ilgisizlik böyle devam ederse Doğu Türkistan'ın bugününün onların yarını olacağı kaçınılmazdır.

Şanghay Örgütünün Ortaya Çıkışı ve Doğu Türkistan'ın Jeopolitiği

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Batı Türkistan'da beş tane Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Orta Asya Türk Cumhuriyetlerindeki soydaşları ile iletişim kurmalarından ve kardeş Cumhuriyetlerindeki bağımsızlık rüzgârının Doğu Türkistan'da da yankı bulmasından korkan Çin, bu yeni kurulan Türk devletlerini oyalayıp kısıp altına almanın yollarını aramış ve sonuçta Rusya'yı da yanına alarak 1996'da Şanghay'daki toplantıda Şanghay Beşlisi'ni oluşturmuş; Şanghay İşbirliği Örgütü'nün temelini atmıştır. 2001'de Özbekistan'ın da örgüte katılmasıyla resmî bir uluslararası örgüte dönüştürülmüştür. Çin'in başını çektiği Rusya ile birlikte oluşturdukları söz konusu örgütün ana sebebi Çin'in güvenlik endişesi ve Uygurların bağımsızlık hareketinin önüne geçmekten ibarettir.

Çin Halk Cumhuriyeti Şanghay İş birliği Örgütü'nün sağladığı imkânlarla kendini güçlendirerek güvenlik bahanesiyle Doğu Türkistanlılara tarihte benzeri olmayan zulüm politikalarını uygulamaya başlamıştır. Çin Anayasasında Uygurlara tanınan özerklik yasasına aykırı olarak Doğu Türkistanlıların dinî inançlarına, örf-adetlerine ve medeniyetine sindirme ve yok etme politikalarını uygulamaya başlamıştır. Doğum kontrolü politikası çerçevesinde Doğu Türkistanlı kadınları zorla kürtaja tabi tutarak nüfusun doğal büyümesini engellemiştir. Böylece yüz binlerce bebek ana karnında katledilmiştir. Çin hükümetinin böyle yapmadaki asıl amacı Doğu Türkistan'daki Türk nüfusunun çoğalmasını engelleyip Çin'in iç bölgelerindeki vasıfsız nüfusu Doğu Türkistan'a kaydırmak ve böylece Doğu Türkistan'ın demografik yapısını Türklerin aleyhine dönüştürmekten ibarettir. 2000'li yıllardan itibaren hızla büyüyen ekonomik gücüyle Çin, dünya kamuoyunun bu insanlık dışı politikalarına tepkisiz kalmasını sağlamıştır. Ayrıca Çin hükümeti eğitim, teknoloji, sanayi, kalkınma iş ve istihdam gibi birçok alanda Han Çinlilerini işe alarak etnik ayrımcılık yapmış, Uygur Türklerinin istihdam alanlarını daraltmıştır. Üniversite bitiren Uygur gençlerinin işe yerleşme oranı Çinlilere nazaran son derece düşüktür. Üstelik Çinliler kendi bölgelerindeki üniversite mezunu olan Han Çinlilerini yüksek maaşlarla Doğu Türkistan'a yerleştirmiştir. Şubat 2014'te Fransa'yı ziyaret eden Pekin Merkezi Milletler Üniversitesi Öğretim Üyesi Uygur Akademisyen İlham Tohti, Uygur Türklerinin yaşadığı sorunları demokratik yollarla dile getirmiştir. Ancak Çin rejim güçleri onu ayrımcılık yapmakla suçlayarak hapse atmıştır. Bundan başka yine Doğu Türkistan'da Han Çinlilerinin yaşadığı yerleşim alanı ile Uygur ve diğer Türk topluluklarının yerleşim alanındaki gelişmişlik ve yaşam kalitesi arasındaki fark daha da artmıştır. Doğu Türkistan'a seyahate giden herhangi bir ziyaretçi bu farkı açıkça görebilmektedir.

Kendi yurdunda dışlanarak mağdur duruma düşen ve giderek derinleşen adaletsizliğe ve haksızlığa karşı isyan eden Uygur Türkleri Çin rejim güçleri tarafından "Bölücülük" ve "Ayrımcılık" yapmakla suçlanarak akıl almaz işkencelerle cezalandırılmaktadır. Çin son yıllarda terörizme karşı savaşı bahane ederek Doğu Türkistanlıların kendi yurtlarında insanca yasama taleplerini şiddet kullanarak bastırmaktadır. Savunmasız ve çaresiz insanlar sürekli olarak topraklarından sürülme, sürülenlerin yerine kendi bölgelerindeki açgözlü ve insani vasıflardan yoksun olan göçmen Çinliler yerleştirilmektedir. Bunun yanı sıra "fakirlerin çocuklarını işe yerleştirmek" bahanesiyle sırf 15-20 yaşlar arasındaki genç Uygur kızları komünist parti yönetimindeki yerel hükümetlerin baskısıyla zorla ana babasının yanından alınarak Çin'in iç kesimlerine götürülüp düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır.

Çin için Doğu Türkistan'ın jeo-stratejik ve jeo-politik bakımından önemi nedir? sorusuna gelince bunun kısaca cevabı şudur: Doğu Türkistan Çin'in, Gobi Çölünün ilerisindeki ve setin arkasındaki tek işgal bölgesidir. Bu bakımdan Çin'in Batıya açılan kapısı ve sıçrama tahtası konumundadır. Coğrafi konumun siyaset üzerindeki etkisi ve jeostratejik bakımdan da avantajlı olması Doğu Türkistan'ı Çin

için vazgeçilmez hale getirmektedir. Bu nedenle Çin, işgal ettiği Doğu Türkistan topraklarından çekilmek ve burada bağımsız bir devlet kurulmasına izin vermek yerine, baskı ve şiddetle yerli halka işgali kabul ettirmeye çalışmaktadır.

Sonuç

Bugünkü Çin'in batı sınırları olarak görülen Doğu Türkistan, İkinci Cihan Harbi sonrası başlanan Soğuk Savaş Döneminde Çin tarafından, Sovyet tehdidine karşı bir tampon bölge olarak kullanılmıştır. Bu açıdan Çin'in Doğu Türkistan'daki politikaları hem kendisinin hem de Çin'e komşu olan ülkelerin istikrarını doğrudan ilgilendirmektedir. Rusya'nın Orta Asya da denilen Türkistan bölgesinde Çin için artık ciddi bir rakip olmaktan giderek uzaklaşıyor olması, bir taraftan Çin'i rahatlatıyorsa da Çin için Doğu Türkistan'ın varlığını devam ettirmesi, geçen asrın başında egemenlik hakları elinden alınan Doğu Türkistanlıların egemenlik haklarını geri almak için sürdürdüğü mücadele ve onları destekleyen özgür dünya ülkeleri önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Tarihî İpek Yolu'nun çok önemli güzergâhlarını içinde barındıran Doğu Türkistan günümüzde de Yeni İpek Yolu Projesinin gerçekleşmesi için hayati öneme sahiptir. Doğu ile batı, kuzey ile güneyin kesiştiği önemli bir kavşak olan Doğu Türkistan Avrasya coğrafyasının kilit noktasıdır. Dolayısıyla tarihten beri bu bölgeye hâkim olan güç dünya siyasetine de yön vermiştir. Meseleye tarihsel açıdan bakılacak olursa Doğu Türkistan büyük güçlerin rekabet ettiği stratejik bir bölge olma özelliğini hiçbir zaman yitirmemiştir. 21. Yüzyılda inşa edilmek istenen dünya düzeninde Doğu Türkistan'ın tarihte olduğu gibi yine belirleyici olacağı muhakkaktır.

Kaynaklar

Atıf, Mehmet. (1998). *Kaşgar Tarihi (Bais-i Hayret Ahvâl-i Garibesi)*. Haz., İsmail Aka; Vehbi Günay; Cahit Telci. Kırıkkale.

Buğra, Muhammed Emin. (1940). *Şarki Türkistan Tarihi*. (Uygurca) Kabul.

Çay, Abdulhâluk. (1987). "Doğu Türkistan Türk Cumhuriyeti", *Tarihte Türk Devletleri-II*. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları: 98.

Forbes Andrew D.W. (1991). *Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri (Doğu Türkistan'ın 1911-1949 arası Siyasi Tarihi)*. Çev., Enver Can. İstanbul.

Hayıt, Baymirza. (1995). *Türkistan Devletlerinin Millî Mücadeleleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7 (161).

Kafesoğlu, İbrahim. (2001). "İlk Türk-İslam Siyasi Teşekkülü", *Türk Dünyası El Kitabı-I*. Ankara: Türk Kültünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 163.

Kaşgarlı Mahmud. (1992). *Divanü Lûgat'it Türk-III*. Çev., Besim Atalay. Ankara.

Uygurların Kısaca Tarihi (Uygurca) Çin Azınlık Milletler Kısaca Tarihine Ait Mecmua. (1989). Uygurların Kısaca Tarihini Yazış Komisyonu. Urumçi

Yakovleviç, Biçurin Nikita. (2018). *Eskiçağlar ve Günümüzdeki Cungarya ve Doğu Türkistan'ın Tasviri*. Çev., Gülnar Kara. Ankara: Gece Akademi Yayınları.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar % 100.

ETİK KOMİSYON ONAYI: Çalışmada etik komisyon onayına gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

TELİF HAKKI VE BENZERLİK RAPORU: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir; çalışmanın benzerlik raporu alınmıştır.

BİLİMSEL VE ETİK İLKELERE UYGUNLUK: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların "Kaynaklar" başlığı altında belirtildiği beyan olunmuştur.